

Микола Самбор

кандидат юридичних наук, начальник сектора моніторингу Прилуцького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Чернігівській області (Прилуки, Україна)
NIKOLAS783@ukr.net

УДК 342.729

КОНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Право на мирні зібрання у сучасному суспільстві свідомо чи несвідомо посідає головні позиції у втіленні прямого народовладдя. Здійснення цього права подекуди наштовхується на штучні перепони у його здійсненні, зокрема, за умови нерозуміння та несприйняття зовнішньої оболонки здійснення права на мирні зібрання не лише носіями цього права, а й суб'єктами публічної адміністрації. Натомість питання форми здійснення права на мирні зібрання у науковій літературі малодосліджені, а у законодавстві вказаному питанню взагалі не приділено уваги. Лише побіжно у Конституції України зафіксовано декілька форм здійснення права на мирні зібрання.

Метою статті є дослідження конституційних форм здійснення права на свободу мирних зібрань.

Вперше у сучасній вітчизняній науці досліджено форми здійснення права на мирні зібрання, їхню конституційну інституціоналізацію. Для здійснення права на мирні зібрання необхідна наявність певної форми соціальної комунікації, у якій і може знайти здійснення право на свободу мирних зібрань.

Водночас у розмежуванні форм здійснення права на мирні зібрання закладаються такі їх ознаки, як активність учасників, що зумовлює розподіл форм на динамічні (походи, демонстрації) та статичні (збори і мітинги). Наголошення на політичній складовій цих форм здійснення права на мирні зібрання є непереконливим, хоча питання владно-управлінських повноважень, які стають приводами та підставами для використання вказаних форм здійснення права на мирні зібрання, є незаперечними.

Збори громадян – це організована присутність громадян у заздалегідь визначеному місці, зумовлена наявністю низки проблем, що потребують вирішення шляхом безпосередньої соціальної комунікації – обговорення. Визначено, що ознаками

© Микола Самбор, 2019

Микола Самбор

зборів є: 1) громадяни (хоча доречно вести мову про фізичних осіб – громадян, іноземців, осіб без громадянства, або з декількома громадянствами); 2) їхня кількісна характеристика – невелика кількість; 3) організованість; 4) спеціально визначене місце; 5) причина: політичні, соціальні, економічні, культурні та інші проблеми; 6) необхідність соціальної комунікації для розв’язання цих проблем – обговорення. Водночас, вважаємо, що необхідна ще одна складова: 7) інтерес, який реалізується у формі суб’єктивного права – права на мирні зібрання.

Ідея та призначення мітингу полягають у впливі сформованих ідей (вважаємо, що такі ідеї мають не тільки політичний характер) не лише на громадян, а й на суб’єктів публічної адміністрації, інших фізичних чи юридичних осіб, спрямований на ухвалення певних рішень в інтересах організаторів і прихильників ідей мітингу.

Демонстрація є певним конгломератом походів, мітингів та зборів, оскільки може об’єднувати у собі вказані форми здійснення права на мирні зібрання, адже демонстрація охоплює собою місце проведення і маршрут руху, а також включає у себе всю мітингово-демонстраційну атрибутику, зумовлену реалізацією політичної комунікації між окремими індивідами та їх групами.

Ключові слова: право на мирні зібрання; форма; збори; похід; мітинг; демонстрація.

Права, свободи та інтереси людини і громадянина визначають соціально-політичну, економічну, культурну карту світу, а також є відображенням історико-культурного розвитку людства. Історико-правова спадщина реформує, вдосконалює розуміння змісту та практичну площину здійснення прав і свобод людини та громадянина. На різних щаблях розвитку у соціально-правовій площині формувалися доктрини про різні права і свободи, зумовлені еволюційними процесами розвитку соціальних інститутів та значення людини, особистості у суспільних відносинах. Сьогодні політична активність не лише українців, а й мешканців інших країн демонструє значущість такого права людини, як право на народовладдя, що є основою будь-якого демократичного устрою, а також його складову – право на свободу мирних зібрань.

Беззаперечно, право на свободу мирних зібрань є флагманом політико-правової концепції утвердження правової, соціальної, демократичної держави, єдиним джерелом влади у якій є народ, утвердження принципу верховенства права, дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Конституційне закріплення влади народу зумовлює необхідність запровадження певних механізмів її реалізації. Як встановлено в ч. 2 ст. 5 Конституції України¹, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це засадниче положення конкретизується приписом ст. 69 про те, що народне волеви-

www.pravoia.com.ua

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>> (дата звернення: 05.04.2019).

явлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії². Називаючи ці форми народовладдя, не слід забувати про реалізацію волевиявлення народу за допомогою гарантованих Основним Законом України, міжнародними договорами, правами і свободами, серед яких основним є право на свободу мирних зібрань.

Право на свободу мирних зібрань стало предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і іноземних науковців. Незважаючи на те, що право на свободу мирних зібрань привертало увагу науковців та практиків, однак воно не здобуло всебічного наукового обґрунтування. Зазначена обставина, на нашу думку, негативно позначається на теоретичних здобутках щодо розуміння змісту цього права, а також істотно впливає на сферу здійснення права на свободу мирних зібрань. З огляду на це вважаємо, що поряд зі змістом права на свободу мирних зібрань важливою є форма його здійснення. На жаль, форми здійснення права на свободу мирних зібрань не були достатньо науково обґрунтовані, як наслідок, вказане питання залишається недослідженим.

Метою дослідження є вивчення конституційних форм здійснення права на свободу мирних зібрань.

Впевнені, що питання форми здійснення права на свободу мирних зібрань є важливим елементом забезпечення з боку інститутів громадянського суспільства, суб'єктів публічної адміністрації здійснення цього права, а тому не можемо оминати увагою питання його форми, філософського поняття, яке визначається співвідносно до понять “вміст” і “матерія”³. Академічний тлумачний словник надає таке визначення форми: ‘Обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд’⁴. Крім того, форма тлумачиться як спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз, або як тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов’язаний із його сутністю, змістом (силогічна форма)⁵. Отже, для здійснення права на мирні зібрання необхідна наявність певної форми соціальної комунікації, у якій і може знайти здійснення право на свободу мирних зібрань.

² Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 р. № 6-рп/2008 у справі № 1-2/2008 за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>> (дата звернення: 20.05.2019).

³ ‘Форма’ (Вікіпедія – вільна енциклопедія) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Форма>> (дата звернення: 20.05.2019).

⁴ ‘Форма’ в Словник української мови. Академічний тлумачний словник <<http://sum.in.ua/s/forma>> (дата звернення: 20.05.2019).

⁵ ‘Форма’ (E-slovník. Тлумачний словник української мови) <<http://eslovnik.com/форма>> (дата звернення: 20.05.2019).

Микола Самбор

Конституційні норми прямої дії, що містяться у ст. 39 Конституції України⁶, вказують на три основні форми здійснення права на мирні зібрання: збори, мітинги, походи і демонстрації. На жаль, легальне визначення як у конституційній нормі, так і інших законодавчих актах вказаних форм здійснення права на свободу мирних зібрань повно не висвітлені. Зазначене зумовлює необхідність дослідження як окремих авторських підходів до розуміння форм здійснення права на свободу мирних зібрань, так і окремих намагань суб'єктів правотворчості заповнити цю законодавчу прогалину.

Тож послідовно розглянемо кожен з форм здійснення права на мирні зібрання та доктринальні обґрунтування їхнього змісту, а також окремі норми підзаконних нормативно-правових актів, суб'єкти ухвалення яких спробували описати на рівні функціонального застосування зміст форм здійснення права на свободу мирних зібрань. Для цього звернемося до загального розуміння поняття зборів. Збори – це форма колективного обговорення ділових проблем, які хвилюють громадськість. їх проводять з метою спільного осмислення певного питання⁷. Продовжуючи з'ясування змісту форми, розглянемо тлумачення цього поняття, запропоноване у “Словнику української мови”. Під поняттям “збори” розуміється: ‘Зустріч, зібрання членів якогось-небудь колективу, організації з метою обговорення або проведення чогось-небудь. Присутні на таких засіданнях і зустрічах’⁸. Крім того, цей словник розкриває декілька видів зборів, а саме: відкриті збори, закриті збори, урочисті, установчі збори.

Відкриті збори – зібрання членів якогось-небудь організації з допуском сторонніх осіб. Закриті збори – зібрання членів якогось-небудь організації без допуску сторонніх осіб. Урочисті збори – зібрання членів якогось-небудь колективу чи організації з метою відзначення якихось подій або історичних дат. Збори є складовою частиною назви деяких виборних установ, інституцій. Установчі збори – представницька інституція, що створюється спеціально для вироблення конституції⁹.

Отже, збори – це добровільна зустріч, сходи, зібрання групи осіб, які об'єднані спільним інтересом. Але для зборів необхідна ініціатива, інтерес, що виявляється у відповідному суб'єктивному праві на мирні зібрання.

www.pravoua.com.ua

⁶ Конституція України (н 1).

⁷ Т Гриценко та Т Іщенко та Т Мельничук (ред), *Етика ділового спілкування: навчальний посібник* (Центр учбової літератури 2007) 136.

⁸ ‘Збори’ в *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980)* <<http://sum.in.ua/sl/zboru>> (дата звернення: 20.05.2019).

⁹ Там само.

М. Ставнійчук і Н. Руда пишуть про те, що збори громадян – це форма прямого народовладдя, яка забезпечує реалізацію конституційних політичних прав громадян. В Україні проводяться загальні збори за місцем проживання, трудової діяльності або навчання, збори об'єднань громадян, збори виборців, збори громадян з метою утворення ініціативних груп для реалізації права вимоги референдумів. Порядок проведення загальних зборів визначається Конституцією України, законами “Про всеукраїнський та місцеві референдуми”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про вибори народних депутатів України”, “Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних міських голів”, “Про вибори Президента України”, Положенням про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні та ін. Зокрема, відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” та Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні загальні збори громадян за місцем проживання скликаються у селах, селищах, мікрорайонах, житлових комплексах, кварталах, будинках, вулицях та в інших територіальних утвореннях відповідно до необхідності, але не менш як один раз на рік. Вони є правомочними за участі в них більше як половини громадян, які проживають на цій території. У роботі зборів мають право брати участь громадяни, які досягли 18 років і постійно проживають на цій території, а також депутати, представники державних органів, трудових колективів, об'єднань громадян. Не беруть участі в цих зборах психічно хворі громадяни, визнані судом недієздатними, особи, які перебувають у місцях позбавлення волі, а також особи, які за рішенням суду перебувають у місцях примусового лікування. Законодавство України встановлює обсяг компетенції загальних зборів громадян за місцем проживання. Рішення цих зборів, прийняті в межах чинного законодавства, обов'язкові для виконання органами територіальної самоорганізації громадян та громадянами, які проживають на відповідній території. Органи територіальної самоорганізації громадян регулярно інформують населення про виконання рішень загальних зборів¹⁰.

На нашу думку, перш за все, слід наголосити на тому, що загальні збори громадян є складовою системи місцевого самоврядування (сільрад, селищ і міст)¹¹. Існує багато визначень поняття “збори”, що містилися у різних підзаконних нормативно-правових актах. Так, у п. 332 Статуту патрульно-постової служби міліції України (далі – Статут) стверджувалося:

¹⁰ М. Ставнійчук та І. Руда, ‘Збори громадян’ в *Юридична енциклопедія, т. 2: Д-Й* (Шемшученко Ю. гол редкол, Укр енцикл 1999) 554.

¹¹ Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17 грудня 1993 р. № 3748-XII <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3748-12>> (дата звернення: 20.05.2019).

Микола Самбор

Збори – це спільна, спеціально організована невелика присутність громадян в громадському або іншому місці, викликана необхідністю обговорення різних політичних, соціальних, економічних, культурних та інших проблем¹².

Враховуючи об'єктивні причини реформування органів державної влади в Україні та нормативно-правового регулювання їхньої діяльності, відповідно до абзацу 3 п. 2 постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади”¹³, з метою приведення нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) у відповідність до законодавства України, наказом МВС України “Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 1994 року № 404”¹⁴ визнано таким, що втратив чинність, наказ МВС України “Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 6 вересня 1994 р. № 213/423 (зі змінами). Як результат, низка дефініцій форм здійснення права на мирні зібрання втратили їхнє легальне визначення. Незважаючи на це, у дослідженні ми звертатимемося до норм Статуту як прикладу правотворчого підходу до визначення понять окремих форм здійснення права на мирні зібрання.

Як бачимо, ознаками зборів є: 1) громадяни (хоча, на нашу думку, доречно вести мову про фізичних осіб – громадян, іноземців, осіб без громадянства, або з декількома громадянствами); 2) їх кількісна характеристика – невелика кількість; 3) організованість; 4) спеціально визначене місце; 5) причина: політичні, соціальні, економічні, культурні та інші проблеми; 6) необхідність соціальної комунікації для розв'язання цих проблем – обговорення. Однак вважаємо, що необхідна ще одна складова: 7) інтерес, який реалізується у формі суб'єктивного права – права на мирні зібрання.

Водночас існує легальне визначення поняття “загальні збори”. Відповідно до абзацу 4 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” “загальні збори – зібрання всіх чи частини жителів села

¹² Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 1994 р. № 404 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>> (дата звернення: 23.05.2019).

¹³ Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п>> (дата звернення: 23.05.2019).

¹⁴ Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 1994 р. № 404: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 лютого 2019 р. № 110 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-19>> (дата звернення: 23.05.2019).

(сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення¹⁵. Як бачимо, ця форма зібрання підкріплена зовнішньою ознакою “загальні”, що вказує на змінну ознаку № 2, яку ми розглянули вище – “кількісна характеристика”, а також доповнює ознаку № 5 “причина”, яка для загальних зборів – це вирішення проблеми місцевого значення.

Отже, можемо підсумувати, що збори громадян – це організована присутність громадян у заздалегідь визначеному місці, зумовлена наявністю низки проблем, що потребують вирішення шляхом безпосередньої соціальної комунікації – обговорення. Крім того, збори мають таку ознаку, як адміністративно-територіальна, що об’єднує учасників зібрання за місцем їхнього проживання (компактного проживання).

Слід зазначити, що чинне законодавство України, а саме ч. 2 ст. 2 Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, прямо визначає, що ‘у зборах не беруть участі психічно хворі громадяни, визнані судом недієздатними, особи, яких тримають у місцях позбавлення волі, а також особи, які знаходяться за рішенням суду в місцях примусового лікування’¹⁶.

Підсумовуючи дослідження такої конституційної форми здійснення права на свободу мирних зібрань, як збори, зазначимо, що проведення останніх, а отже, і здійснення права на свободу мирних зібрань у формі зборів частково врегульовано у чинному законодавстві України. Водночас необхідно сказати, що збори мають різну природу їхнього проведення, а також суб’єктний склад, що вирізняє конкретний вид зборів з-поміж усього класу такої форми здійснення права на свободу мирних зібрань, як “збори”. Збори можуть бути зумовлені реалізацією функції народовладдя у межах самоврядної адміністративно-територіальної одиниці або ж збори різних організаційно-правових форм суб’єктів господарювання. За певного підходу до розуміння змісту зборів як форми здійснення права на мирні зібрання, способу проведення та організації, закладаючи в основу розуміння тих чи інших зборів саме здійснення суб’єктивного права на свободу мирного зібрання, такі збори є формою здійснення права на свободу мирних зібрань.

Наступною формою здійснення права на мирні зібрання, що визначена Конституцією України, є мітинг. Мітинг (англ. “meeting” – збори, засідання, зустріч, від “meet” – збиратися, зустрічатися, сходитися) – мирне публічне зібрання громадян з метою вияву свого ставлення до внутрішньої або зовнішньої політики держави, органів державної влади або місцевого самоврядування, до внутрішніх чи зовнішніх подій і вису-

¹⁵ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>> (дата звернення: 03.04.2019).

¹⁶ Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні (н 11).

Микола Самбор

нення вимог щодо проведення цієї політики або вжиття заходів у зв'язку з певними подіями. Право на мітинг – це суб'єктивне право кожного громадянина оперативно висловлювати власну позицію з того чи іншого питання суспільного життя. Свобода мітингу є загально визнаним правовим стандартом у міжнародних актах та імplementованим в основних законах більшості держав. Право на мітинг передбачає попереджувальний порядок його проведення, згідно з яким про це завчасно повідомляються органи виконавчої влади або місцевого самоврядування¹⁷. Відповідно до п. 333 Статуту:

Мітинг – це масові збори з питань злободенних, переважно політичних питань, які проводяться, як правило, на вулицях, майданах, стадіонах, парках. Неодмінні атрибути мітингу – масова аудиторія, промовці, лозунги, прапори, заклики (усні, друковані, письмові)¹⁸.

Тож можемо констатувати, що для мітингу характерне політичне підґрунтя, наявність різноманітної агітаційної продукції у її учасників: від прапорців чи великих стягів, різноманітних елементів верхнього одягу, значків, листівок, а також лозунгів, використання підсилюючої апаратури, що дає змогу донести інформацію лідерів до всіх присутніх, тощо. Як наслідок, жодного нормативно-правового регулювання дефініції “мітинг” не існує, що зумовлює додаткову прогалину нормативно-правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань.

Це далеко не останнє визначення мітингу, а тому розглянемо найпоширеніше.

Мітинг – це організована форма політичних дій, оскільки в нього є організатори, цілі та завдання (наприклад, домогтися якомога більшої підтримки виборців на користь того чи іншого кандидата і виграти виборчу кампанію). Водночас мітинг, як і будь-яке інше багатолюдне зібрання, може перетворитися за певних умов у стихійний некерований процес і супроводжуватися раптовою зміною настроїв учасників, вибухом емоцій, бурхливими пристрастями. <...> Публічні збори для обговорення актуальних суспільно-політичних проблем. Суттєвою особливістю є його спрямованість на формування психологічної готовності індивідуумів до безпосередньої політичної дії. Мітинг проводиться не для ведення дискусії і з'ясування проблем. Це зібрання уже сформованих прихильників певної ідеї, яка на мітингу перетворюється на вимогу (заборонити або

¹⁷ Ж Пустовіт, ‘Мітинг’ в *Юридична енциклопедія, т 3: К-М* (Шемшученко Ю гол редкол, Укр енцикл 2001) 737-8.

¹⁸ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України (н 12).

дозволити, підтримати або засудити певні дії, рішення, явище). Мітинг є важливим засобом пропаганди та агітації¹⁹.

Як бачимо, мітинг пов'язується переважно з політичною активністю громадян та призначений саме для реалізації політичних цілей. На відміну від зборів, які розглядають і низку інших соціальних, економічних, культурних подій, мітинг спрямований не так на відпрацювання загальної мети, як на підкорення натовпу меті організаторів, котрі намагаються власний інтерес перетворити на інтерес якщо і не загальносуспільний, то хоча б частини громади. Метою мітингу є розповсюдження вже сформованих інтересів, ідей, залучення прибічників, а також переконання глядачів, інших учасників у необхідності підтримання ідей організаторів мітингу. На нашу думку, ідея та призначення мітингу полягає у впливі сформованих ідей (вважаємо, що такі ідеї мають не тільки політичний характер) не лише на громадян, а й на суб'єктів публічної адміністрації, інших фізичних чи юридичних осіб; він спрямований на ухвалення певних рішень в інтересах організаторів та прихильників ідей мітингу.

Наступною формою здійснення права на мирні зібрання, що визначений у Конституції України, є похід – пересування організованої групи людей (загону) з певною метою і в установленому порядку (строю). Відповідним чином розрізняють як похід, воєнні дії (воєнна кампанія, операція) – переміщення військ (сил) або кораблів (суден) з однієї місцевості (району) в іншу для виконання бойових або навчальних завдань. Пересування, перехід організованої групи людей, рідше однієї людини з повною метою, завданням. Туристський похід – переміщення по певному маршруту в рекреаційно-туристичних цілях. Весільний похід – весільна процесія. Жалібний (жалобний) похід – траурна процесія. Організовані дії, виступи, спрямовані на боротьбу з ким-, чим-небудь, на досягнення чогось²⁰. Таким чином, похід як форма здійснення права на мирні зібрання – це рух громадян, об'єднаних спільними інтересами, зумовленими розв'язанням низки соціальних, політичних, економічних, трудових та інших проблем за певним маршрутом і спрямовані на досягнення спільних цілей. Відповідно до п. 335 Статуту: 'Вуличний похід проводиться з тією ж метою, що і демонстрація, мітинг, однак відрізняється меншою динамікою, відсутністю мітингово-демонстраційної атрибутики'²¹. Вочевидь для походу притаманна рухова активність його учасників, те що останні не перебувають у заздалегідь визначеному міс-

¹⁹ 'Мітинг' (Вікіпедія – вільна енциклопедія) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Мітинг>> (дата звернення: 20.05.2019).

²⁰ 'Похід' (Вікіпедія – вільна енциклопедія) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Похід>> (дата звернення: 20.05.2019).

²¹ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України (н 12).

Микола Самбор

ці, а рухаються за обраним маршрутом. Однак, як засвідчують положення цього нормативно-правового акта, для походу притаманна відсутність мітингово-демонстраційної атрибутики, тобто різноманітних плакатів, прапорів, політичних символів, а також іншої констатуючої та спонукальної політичної інформації. Хоча необхідно зауважити, що походи часто взаємопов'язані з мітингами та мають спільну атрибутику. Більшість організаторів мирних зібрань поєднують походи та мітинги, використовуючи рух як можливість не лише охопити значно більшу аудиторію, а й залучити до нього ще громадян, які на шляху такої демонстрації як хаотично, так і цілком свідомо долучаються до цієї форми здійснення права на мирні зібрання.

Демонстрація (лат. *“demonstratio”* – показ) політична – одна з форм масового виявлення політичних настроїв протесту, солідарності тощо шляхом проведення маніфестацій, мітингів, страйків, вуличних походів та ін. Порядок проведення цих заходів встановлюється місцевими радами та державними адміністраціями. За порушення встановленого порядку винні особи можуть притягуватися до юридичної відповідальності²².

Демонстрація – масовий марш як публічне вираження соціально-політичного настрою; організована форма політичних дій, оскільки в нього є організатори, цілі та завдання (наприклад, домогтися якомога більшої підтримки виборців на користь того чи іншого кандидата і виграти виборчу кампанію)²³.

Відповідно до п. 334 Статуту:

Демонстрація – масове знаходження громадян з приводу висловлення будь-яких громадсько-політичних настроїв, в тому числі з питань протесту або незгоди будь з чим. (Цей захід може проявлятися також у проступку однієї особи, здійсненні нею вчинку з метою підкреслення свого відношення до будь-якої події чи посадової особи тощо)²⁴.

Таким чином, можливо вести мову про те, що демонстрація є певним конгломератом походів, мітингів та зборів, оскільки може об'єднувати у собі вказані форми здійснення права на мирні зібрання, адже демонстрація охоплює собою місце проведення і маршрут руху, а також включає у себе всю мітингово-демонстраційну атрибутику, зумовлену реалізацією політичної комунікації між окремими індивіда-

www.pravolia.com.ua

²² Є Кравець, 'Демонстрація' в *Юридична енциклопедія, т 2: Д-Й* (Шемшученко Ю гол редкол, Укр енцикл 1999) 63.

²³ 'Демонстрація' (*Вікіпедія – вільна енциклопедія*) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Демонстрація>> (дата звернення: 20.05.2019).

²⁴ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України (н 12).

ми та їх групами. Та зазвичай демонстрація розпочинається зі збору у певному місці громадян, по суті, розпочинається з мітингу і завершується походом, хоча може мати два пункти проведення статичних мирних зібрань: на початку та наприкінці демонстрації (проте це не виключає можливості проведення, так би мовити, проміжних мітингів на шляху демонстрації. Наприклад, коли демонстрація проходить повз різні установи, які причетні до виникнення чи розв'язання питань, що стали предметом здійснення права на мирні зібрання у формі демонстрації).

Висновки. Це лише конституційно визначені форми здійснення права на мирні зібрання, але вони на цьому не вичерпуються. Від інших форм здійснення права на мирні зібрання зазначені вище форми відрізняє те, що збори, мітинги, походи і демонстрації як форми здійснення права на мирні зібрання знайшли відображення у конституційних нормах.

Водночас у розмежуванні форм здійснення права на мирні зібрання закладаються такі їхні ознаки, як активність учасників, що зумовлює розподіл форм на динамічні (походи, демонстрації) та статичні (збори і мітинги). Наголошення на політичній складовій цих форм здійснення права на мирні зібрання, на нашу думку, є непереконливим, хоча питання владно-управлінських повноважень, які стають приводами та підставами для використання вказаних форм здійснення права на мирні зібрання, є незаперечними.

У переважній більшості ці форми здійснення права на мирні зібрання пов'язуються з реалізацією політичних прав громадян. Адже відповідно до норми ч. 1 ст. 39 Конституції України у вказаних формах право на мирні зібрання можуть реалізовувати громадяни нашої країни. Однак це не означає, що реалізація іншого соціально значущого завдання та мети, окрім політичної, не може відбуватися у цих формах.

Насамкінець додамо, що озвучені конституційні форми здійснення права на мирні зібрання можна розглядати як правові приклади форм використання суб'єктивного права на мирні зібрання. Проте це не означає, що й інші форми здійснення цього права є менш значущими. Очевидно, що політична сфера суспільного життя зі здобуття, утримання чи зміни політичної влади, з точки зору суб'єкта прийняття Конституції України, пов'язана не лише з приватноправовою сферою людського буття, а й включається у публічно-правову її складову, а також для інститутів є значно "цікавішою" для правового та законодавчого регулювання, яке втілюється у життя політичними елітами. Впевнені у тому, що всебічне дослідження форм здійснення права на мирні зібрання дасть змогу ство-

рити цілісну концепцію розуміння змісту цього права, механізмів (алгоритмів) його здійснення юридичними й фізичними особами, а також визначить місце та роль органів публічної адміністрації у забезпеченні здійснення права на мирні зібрання.

REFERENCES

Bibliography

Edited books

1. Hrytsenko T ta Ishchenko T ta Melnychuk T (red), *Etyka dilovoho spilkuvannia: navchalnyi posibnyk [Ethics of Business Communication: Textbook]* (Tsentr uchbovoi literatury 2007) (in Ukrainian).
2. Kravets Ye, 'Demonstratsiia' ['Demonstration'] v *Yurydychna entsyklopediia [Encyclopedia of Law]*, t 2: D-I (Shemshuchenko Yu hol redkol, Ukr entsykl 1999) (in Ukrainian).
3. Pustovit Zh, 'Mitynh' ['Meeting'] v *Yurydychna entsyklopediia [Encyclopedia of Law]*, t 3: K-M (Shemshuchenko Yu hol redkol, Ukr entsykl 2001) (in Ukrainian).
4. Stavniichuk M ta Ruda I, 'Zbory hromadian' ['Rally of Citizens'] v *Yurydychna entsyklopediia [Encyclopedia of Law]* t 2: D-I (Shemshuchenko Yu hol redkol, Ukr entsykl 1999) (in Ukrainian).

Websites

5. 'Demonstratsiia' ['Demonstration'] (*Vikipediia – vilna entsyklopediia*) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Demonstratsiia>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
6. 'Zbory' ['Rally'] v *Slovyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovyk (1970-1980) [Dictionary of the Ukrainian Language. Academic Explanatory Dictionary (1970-1980)]* <<http://sum.in.ua/s/zbory>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
7. 'Mitynh' ['Meeting'] (*Vikipediia – vilna entsyklopediia*) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Mitynh>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
8. 'Pokhid' ['Meeting'] (*Vikipediia – vilna entsyklopediia*) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Pokhid>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
9. 'Forma' ['Form'] (*E-slovyk. Tlumachnyi slovyk ukrainskoi movy*) <<http://eslovyk.com/forma>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
10. 'Forma' ['Form'] (*Vikipediia – vilna entsyklopediia*) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Forma>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).
11. 'Forma' ['Form'] v *Slovyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovyk (1970-1980) [Dictionary of the Ukrainian Language. Academic Explanatory Dictionary (1970-1980)]* <<http://sum.in.ua/s/forma>> (accessed: 20.05.2019) (in Ukrainian).

Mykola Sambor

CONSTITUTIONAL FORMS OF EXERCISING THE RIGHT TO PEACEFUL ASSEMBLY: RALLIES, MEETINGS, CAMPAIGNS, DEMONSTRATIONS

ABSTRACT. In modern society, the right to peaceful assembly consciously or unconsciously has the role of the bedrock upon which direct democracy is embodied. Sometimes, when

this right is exercised, it encounters artificial obstacles to its exercise, in particular, where not only the holders of this right but also public administration entities do not understand and do not perceive the outer shell in which the right to peaceful assembly is exercised. At the same time, the issue of the form in which the right to peaceful assembly may be exercised remains understudied in the research literature and altogether disregarded in legislation. Only the Constitution of Ukraine to some extent enshrines a few forms for exercising the right to peaceful assembly.

The article aims at studying the constitutional forms in which the right to freedom of peaceful assembly may be exercised.

For the first time in modern national science, the author explores the implementation forms of the right to peaceful assembly and their constitutional institutionalization. To be exercised, the right to peaceful assembly requires a certain form of social communication which allows for implementing the right to freedom of peaceful assembly.

At the same time, where the forms of exercise of the right to peaceful assembly are delineated, such features of these forms may be highlighted as activity of participants which predetermines the division of forms into dynamic (marches, demonstrations) and static (rallies and meetings). An emphasis on the political component of these forms of exercising the right to peaceful assembly is unconvincing, although we can't deny the issue of power and administration authorities which become the reasons and grounds for the use of these forms of exercising the right to peaceful assembly.

A rally of citizens is an organized presence of citizens in a predetermined place attributable to the existence of a range of problems which need to be resolved by immediate social communication – discussion. It is determined that the rally has the following signs: 1) citizens (although it would be more appropriate to talk about individuals who are citizens, foreigners, stateless persons or persons with multiple nationalities); 2) their quantitative characteristic – small quantity; 3) organized nature; 4) specifically designated place; 5) reason: political, social, economic, cultural and other problems; 6) a need for social communication to address these issues – discussion. At the same time, we believe that one more component is necessary: 7) interest implemented in the form of the subjective right – the right to peaceful assemblies.

The idea and purpose of a meeting is the impact of formulated ideas (we believe that such ideas are not only political in nature) not only on citizens, but also on public administration entities, other individuals or legal entities, this impact being aimed at enabling certain decisions in the interests of organizers and supporters of the ideas proclaimed at the meeting.

A demonstration is a certain conglomerate of marches, meetings and rallies, since it may combine these forms of exercising the right to peaceful assembly because the demonstration covers the venue and the route and also comprises the entirety of attributes which pertain to rallies and demonstrations and ensue from the implementation of political communication between separate individuals and groups.

KEYWORDS: the right to peaceful assembly; form; rally; campaign; meeting; demonstration.